

Солтыс О. Системный анализ и оценка экономической ситуации производителей сельскохозяйственной продукции

Статья затрагивает вопросы системного анализа, подается оценка экономической ситуации производителей сельскохозяйственной продукции. Сделан акцент на вычисление показателя шансов для обнаружения предприятий, которые находятся в развитии.

Ключевые слова: системный анализ, структурный анализ, сельскохозяйственная продукция, показатель шансов.

Стаття надійшла 27.04.2017

УДК 322.2

**АНАЛІЗ ДОСТОВІРНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

*О. Ковалишин, к. е. н., З. Рижок, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Нормативну грошову оцінку сільськогосподарських земель уперше було проведено в 1995 році. В основу її розрахунку покладено диференціальний рентний дохід від виробництва зернових культур, який диференційовано згідно з даними економічної оцінки земель, яку проводили ще у 1988 році. Ми й сьогодні їх використовуємо, але інформація про врожайність зернових культур та рівень виробничих затрат за період 1980–1988 років не є адекватною в сучасних умовах. Стає очевидним, що дані про ефективність сільськогосподарського виробництва за 1988 рік не відповідають сучасним ринковим умовам ведення сільського господарства і є застарілими. Це пов'язано з відсутністю законодавчого, методичного, організаційного та фінансового забезпечення, що не має практичної реалізації в нових ринкових умовах господарювання. За таких умов значної актуальності набуває оновлення даних економічної оцінки земель. У зв'язку з цим ми пропонуємо розрахувати показники економічної оцінки земель, враховуючи сучасні соціально-економічні умови виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх наукових дослідженнях Ю. Дехтяренко, Д. Добряк [2], О. Драпіковський, В. Заяць, Ю. Манцевич, В. Месель-Веселяк [5], Ю. Палеха [7], А. Третяк, А. Мартин [4], О. Микула [8], М. Федоров та інші вчені визнають необхідність удосконалення методичних засад економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення в сучасних економікогосподарських умовах.

Постановка завдання. Завданням нашого дослідження є актуалізація показників економічної оцінки земель відповідно до результатів роботи сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. В основу нормативної грошової оцінки покладено дані з економічної оцінки земель, що дають змогу провести порівняльний

аналіз ефективності господарювання за економічною придатністю земель для вирощування сільськогосподарських культур.

Економічна та нормативна оцінка земель повинна безпосередньо залежати від результатів сільськогосподарського виробництва. Це пов'язано насамперед із тим, що земля є основним засобом і водночас капіталом у сільськогосподарському виробництві. Але, на жаль, ці результати не враховують, а нормативи капіталізованого рентного доходу згідно з методикою нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення від 16 листопада 2016 р. [6] необґрунтовано занижили, що взагалі не відображає ситуації аграрного виробництва. Усе це відбувається попри те, що нормативна грошова оцінка є економічним інструментом для визначення ставок земельного податку й розміру орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва і є основним джерелом формування доходу місцевих бюджетів.

Економічна оцінка характеризує продуктивну здатність землі як засобу виробництва. Відмінність її від бонітування полягає в тому, що земля оцінюється не як природне тіло, а як засіб виробництва, у нерозривному зв'язку з економічними умовами виробництва. Це означає, що однакові за природою ґрунти, які належать за своєю генезою, фізико-хімічними і біологічними властивостями до того самого бонітету, можуть отримати різні бали економічної родючості через різні умови господарювання (місцеположення, спеціалізацію, дорожні умови тощо) [8, с. 87].

Головна задача економічної оцінки земель полягає у визначенні диференціального рентного доходу на сільськогосподарських угіддях, а саме частини чистого доходу, яка виражає вартість додаткового приросту сільськогосподарської продукції на відносно кращих і середніх землях при вирощуванні сільськогосподарських культур [2].

Рентний дохід, який залежить від якості та місця розташування земельної ділянки, повинен відображати фактичні дані про ефективність вирощування зернових культур. На нашу думку, у сучасних умовах господарювання рентоутворювальними чинниками є дані про врожайність, собівартість та ціну реалізації зернових і зернобобових культур загалом в Україні, у розрізі областей, адміністративних районів, агровиробничих груп ґрунтів та земельних ділянок, враховуючи принцип оцінки «від загального до часткового», причому окремо у сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення.

Для розрахунку показників економічної оцінки земель використовуємо дані зі статистичної форми № 50-сг річної «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2015 рік за районами області» [9]. Інформацію про фактичну врожайність, ціну реалізації та затрати на вирощування зернових і зернобобових культур визначаємо за результатами їх виробництва (табл. 1). З огляду статистичних даних зрозуміло, що собівартість продукції щоразу зростає, а витрати на виробництво зернових та зернобобових культур випереджають їх урожайність та ціну реалізації.

Таблиця 1

Результати виробництва зернових та зернобобових культур
сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області за 2015 рік

Адміністративно-територіальний район	Урожайність, ц	Витрати на 1 ц, грн	Ціна реалізації 1 ц, грн
Бродівський	60,4	211,43	357,37
Буський	52,8	219,01	269,92
Городоцький	44,8	241,83	238,58
Дрогобицький	39,1	214,80	253,62
Жидачівський	50,4	193,40	274,11
Жовківський	38,4	194,65	250,83
Золочівський	50,1	224,17	244,07
Кам'янка-Бузький	61,2	294,91	363,88
Миколаївський	45,1	232,16	244,07
Мостиський	43,7	207,09	246,97
Перемишлянський	51,8	205,38	290,09
Пустомитівський	49,6	175,20	249,70
Радехівський	62,7	284,14	331,66
Самбірський	28,8	99,08	173,01
Сколівський	26,7	160,97	194,17
Сокальський	45,7	197,75	264,20
Старосамбірський	30,0	214,43	224,38
Стрийський	62,9	332,79	232,85
Турківський	28,8	131,41	177,11
Яворівський	16,3	279,62	378,39
Львівська область	54,6	242,62	304,12

На основі статистичних даних розраховуємо показники загальної економічної оцінки земель у такій послідовності [10, с. 99-101]:

1) вартість валової продукції (ВП) з 1 га посіву зернових та зернобобових культур розраховуємо як добуток урожайності (У) на їх середню реалізаційну ціну в адміністративному районі області на дату оцінки (Ц), отриману згідно з офіційними статистичними даними, за формулою

$$ВП = У \times Ц;$$

2) окупність затрат (ОЗ), що є відносним вираженням рівня родючості земель за рівних економічних умов господарювання, вираховуємо як відношення вартості валової продукції (ВП) до витрат на її одержання (З), які отримуємо виходячи з повної собівартості вирощування зернових та зернобобових культур з 1 га, враховуючи їхню врожайність на дату оцінки. Звідси окупність затрат дорівнює:

$$ОЗ = \frac{ВП}{З};$$

3) диференціальний дохід (ДД), що становить додаткову частину чистого доходу, створюваного продуктивнішою працею на землях кращої якості відносно гірших умов виробництва, обчислюємо за формулою

$$ДД = ВП - 1,35 \times З.$$

Продуктивність землі виражає вартість валової продукції, що характеризує абсолютний рівень економічної родючості ґрунту за однакових затрат. Проте на землях різної якості під час виробництва валової продукції варто враховувати затрати, які пов'язані з цим виробництвом та відображають рівень родючості земель за рівних економічних умов господарювання. Одержані нами показники окупності затрат визначають рентабельність виробництва. Визначення розміру диференціального доходу є критерієм економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на кращих і гірших землях та є основою для вирівнювання економічних умов господарювання. Порівняльну оцінку якості земель наведено у табл. 2 в абсолютних показниках (грн/га) за результатами виробництва зернових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області за 2015 рік та відносних величинах (балах) за даними економічної оцінки земель 1988 року, що дає змогу виявити відмінності в економічній родючості ґрунту.

Таблиця 2

Економічна оцінка орних земель за результатами виробництва зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області за 2015 рік

Адміністративно-територіальний район	Вартість валової продукції		Окупність затрат		Диференціальний дохід	
	грн/га	балів	грн/100 грн	балів	грн/га	балів
1	2	3	4	5	6	7
Бродівський	21585,15	54	169,03	67	4345,15	41
Буський	14251,78	55	123,25	63	-1359,26	40
Городоцький	10688,38	37	98,66	53	-3937,49	18
Дрогобицький	9916,54	48	118,07	62	-1421,68	34
Жидачівський	13815,14	43	141,73	54	656,21	25
Жовківський	9631,87	45	128,86	52	-458,78	26
Золочівський	14322,09	56	127,52	66	-839,65	43
Кам'янка-Бузький	22269,46	52	123,39	61	-2096,01	36
Миколаївський	11007,56	43	105,13	59	-3127,50	29
Мостиський	10792,59	40	119,26	58	-1424,69	26
Перемишлянський	15026,66	35	141,25	47	664,44	16
Пустомитівський	12385,12	53	142,52	65	653,73	40
Радехівський	20795,08	47	116,72	61	-3255,95	33
Самбірський	4982,69	45	174,62	57	1130,46	29
Сколівський	5184,34	30	120,62	43	-617,82	12
Сокальський	12073,94	54	133,60	63	-126,25	39
Старосамбірський	6731,40	35	104,64	54	-1953,02	21

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Стрийський	14646,27	39	69,97	57	-13612,60	25
Турківський	5100,77	31	134,78	46	-8,45	14
Яворівський	6167,76	35	135,32	49	14,72	18
Львівська область	16604,95	47	125,35	60	-1278,57	32

З показників диференціального доходу видно, що виробництво зернових та зернобобових культур є нерентабельним за рахунок високої собівартості та низької якості. За порівняння балів економічної оцінки земель з її показниками у Золочівському районі диференціальний дохід становить -839,65 грн/га при найвищому значенні бала 43. А в однакових за балами Буському та Пустомитівському районах розміри диференціального доходу відповідно становлять -1359,26 та 653,73 грн/га. Недостовірність результатів виробництва також підтверджують показники диференціального доходу в Сколівському районі у розмірі -617,82 грн/га за найнижчого бала 12, що є значно більше порівняно з показниками в Золочівському районі. Отже, згідно з аналізом економічної оцінки земель у абсолютних та відносних величинах ми не спостерігаємо відповідності між результатами виробництва та економічною родючістю ґрунту.

Це суперечить загальноприйнятій думці, що виробництво зерна є стратегічною і найефективнішою галуззю сільського господарства та основним джерелом грошових надходжень для сільськогосподарських товаровиробників. Виходить, що результати виробництва зернових і зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області за 2015 рік згідно з офіційними даними статистики не відповідають дійсності та є заниженими з метою приховування доходів для ухилення від оподаткування. Адже за обсягом виробництва валової сільськогосподарської продукції рослинництва в розмірі 5,4 млрд грн Львівщина посідає 13-тє місце серед областей України, а за темпами – 10-тє місце. Виробництво зернових культур складає 26,4 % (рис. 1) та займає 2-тє місце в структурі валового виробництва продукції рослинництва у Львівській області за 2015 рік, що приносить 2405935,3 тис. грн чистого доходу [1].

Для дослідження стану та ефективності виробництва зернових і зернобобових культур проведемо аналіз динаміки посівних площ та отриманої кількості продукції зернових і зернобобових культур у Львівській області за 2005–2015 роки (рис. 2). Варто зазначити, що обсяг продукції зернових культур залежить від збільшення посівної площі, що підтверджує спосіб екстенсивного ведення сільського господарства. Так, щодо найвищого збору зернових у 2014 році порівняно з 2007 роком спостерігаємо збільшення виробництва на 1134,7 тис. т зерна за рахунок зростання посівної площі на 59,8 тис. га (32,46 %).

Кількість продукції характеризує урожайність зернових та зернобобових культур, що залежить не лише від якості ґрунту, а й від економічних чинників ведення сільськогосподарського виробництва. Ефективність виробництва показує рівень рентабельності, що враховує собівартість продукції, яка є дуже високою. З

метою зростання доходу в умовах нерентабельного виробництва, що видно з аналізу табл. 3, необхідно знизити собівартість продукції та збільшити її реалізаційні ціни [3]. Однак зростання ціни можливе за умови підвищення якості зернових та зернобобових культур і зменшення витрат на їх вирощування при продажу на вигідних умовах збуту.

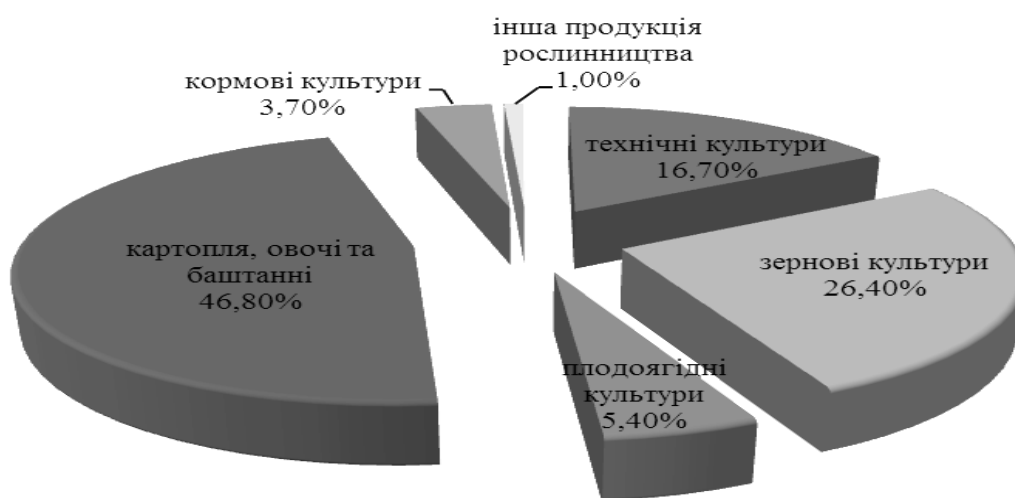

Рис. 1. Структура валового виробництва продукції рослинництва у Львівській області за 2015 рік.

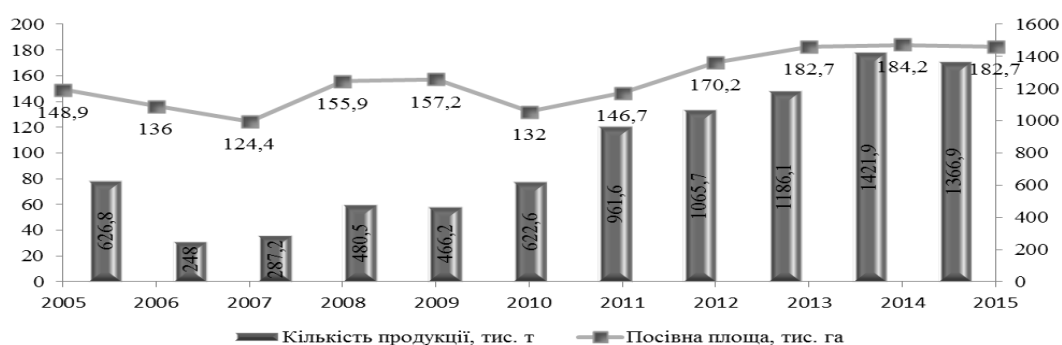

Рис. 2. Динаміка виробництва зернових та зернобобових культур у Львівській області.

Таблиця 3

Економічні результати виробництва зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області у 2005–2015 роках

Рік	Середня ціна реалізації, грн/ц	Урожайність, ц	Собівартість, грн/ц	Рівень рентабельності, %
2005	56,34	19,7	55,04	2,4
2006	57,98	19,2	60,87	-4,7
2007	100,32	24,2	65,33	53,6
2008	121,61	33,7	75,9	58,1
2009	100,68	30,3	89,13	13
2010	125,68	26	131,89	4,5
2011	148,66	39,3	137,33	8,3
2012	156,31	39,9	149,81	4,3
2013	133,21	43,6	148,84	-10,5
2014	194,57	53,4	167,9	15,9
2015	304,12	54,6	242,62	25,3

Відповідно до даних табл. 3 представимо регресійну модель $U = 0,1602x + 13,058$, що відображає залежність між урожайністю та середньою ціною реалізації виробництва зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області у 2005–2015 рр. (рис. 3). Значення коефіцієнта кореляції між результативною та факторною ознаками становить 0,89, що свідчить про високу щільність зв'язку. Квадрат коефіцієнта кореляції $R^2 = 0,79$ є мірою визначеності і вказує на ступінь відповідності між досліджуваними факторами.

Рис. 3. Залежність між урожайністю та середньою ціною реалізації виробництва зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області у 2005–2015 рр.

Висновок про зворотний зв'язок між рівнем рентабельності та собівартістю виробництва зернових і зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області за 2005–2015 роки робимо з рис. 4. Значення

коефіцієнта кореляції для цих факторів становить $-0,15$. Зворотний зв'язок вказує на те, що зменшення значення собівартості виробництва на одиницю призведе до збільшення рівня рентабельності на $0,6013$ відповідно до рівняння регресії поліноміальної лінії тренду $Y=0,002x^2-0,6013x+53,658$.

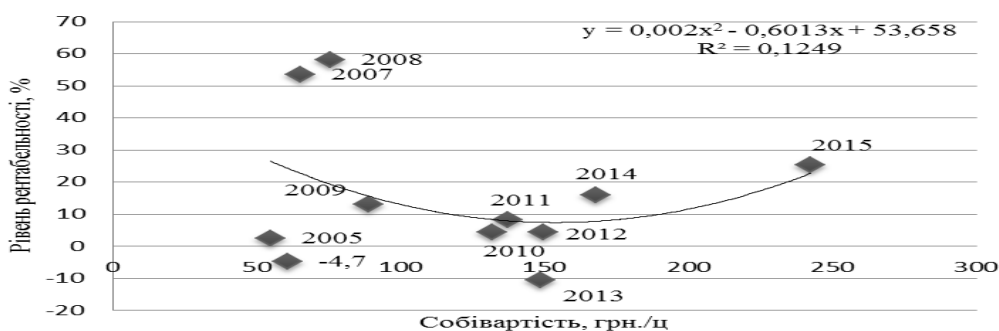

Рис. 4. Залежність між рівнем рентабельності та собівартістю виробництва зернових і зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області у 2005–2015 рр.

Висновки. З метою актуалізації даних економічної оцінки земель у сучасних умовах господарювання на землях різної якості ми розрахували диференціальний дохід, який залежить від урожайності, витрат та ціни реалізації зернових і зернобобових культур. Однак у результаті дослідження отримали від'ємні показники диференціального доходу. Для об'єктивності аналізу економічних результатів виробництва зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області ми опрацювали дані за 2005–2015 рр. Проте згідно з офіційною інформацією виходить, що виробництво зернових та зернобобових культур є нерентабельним упродовж тривалого періоду за рахунок високої собівартості та низької якості продукції, що негативно впливає на її ціну та пропозиції реалізації на ринку. Сумнівними є результати виробництва, які достовірно не відображають сучасних економічних умов господарювання. Адже це суперечить думці про те, що природно-кліматичні умови та родючість землі сприяють вирощуванню всіх зернових культур і дають змогу отримувати високоякісну продукцію в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб та формування експортного потенціалу. Але на основі негативних результатів не варто нівелювати роль економічної оцінки земель, адже її дані використовують для прогнозування та планування сільськогосподарського виробництва, оцінки господарської діяльності, розрахунку планової урожайності, обсягу реалізації продукції та витрат на її вирощування на різноякісних землях.

Бібліографічний список

1. Аграрний бюлетень результатів роботи сільського господарства Львівської області у 2015 році (у таблицях, графіках, діаграмах) [Електронний ресурс] / Львівська обласна державна адміністрація. – Режим доступу : http://loda.gov.ua/agr_plany_roboty_ta_zvity.

2. Добряк Д. Методичні засади економічної оцінки сільськогосподарських угідь [Електронний ресурс] / Д. Добряк, А. Мартин. – Режим доступу : <https://zsu.org.ua/andrij-martin/88-2011-03-25-16-23-53>.
3. Економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Державна служба статистики Львівської області. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>.
4. Мартин А. Актуалізація показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення [Електронний ресурс] / А. Мартин. – Режим доступу : <https://zsu.org.ua/andrij-martin/95-2011-07-15-16-56-57>.
5. Месель-Веселяк В. Нові методичні підходи щодо удосконалення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / В. Месель-Веселяк, М. Федоров // Економіка АПК. – 2016. – № 2. – С. 22-29.
6. Методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення : Постанова Кабінету Міністрів України № 831 від 16.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>.
7. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні : наук. вид. / Ю. Дехтяренко, М. Лихогруд, Ю. Манцевич, Ю. Палеха. – К. : Профі, 2002. – 256 с.
8. Микула О. Роль економічної оцінки земель у сучасних умовах / О. Микула, Н. Шпик // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2014. – № 21(2). – С. 86-89.
9. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2015 рік за районами області : форма № 50-сг річна [Електронний ресурс] / Державна служба статистики Львівської області. – Режим доступу : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>.
10. Оцінка земель : підручник / [М. Ступень, О. Микула, С. Радомський та ін.] ; за заг. ред. М. Ступеня. – К. : Агроосвіта, 2014. – 373 с.

Ковалишин О., Рижок З. Аналіз достовірності економічної оцінки земель у сучасних умовах господарювання

Встановлено, що дані економічної оцінки земель є недостовірними. Розраховано їх фактичні показники на основі результатів виробництва зернових культур сільськогосподарськими підприємствами у Львівській області за 2015 рік. Показано зв'язок між факторами виробництва зернових та зернобобових культур.

Ключові слова: економічна оцінка земель, диференціальний дохід, собівартість виробництва, ціна реалізації, рівень рентабельності.

Kovalyshyn A., Ryzhok Z. The analysis of credibility economic evaluation of land in the current economic conditions

That this economic valuation of land is not true is established. Their actual values are calculated on the basis of the production crops by agricultural enterprises in the Lviv region in 2015. The relationship between the factors of production of grain and leguminous crops are showing.

Key words: economic valuation of land, the differential income, production costs, sale price, profitability.

Ковалишин А., Рыжок З. Анализ достоверности экономической оценки земель в современных условиях ведения хозяйства

Установлено, что данные экономической оценки земель являются недостоверными. Рассчитаны их фактические показатели на основе результатов производства зерновых культур сельскохозяйственными предприятиями в Львовской области за 2015 год. Показана связь между факторами производства зерновых и зернобобовых культур.

Ключевые слова: экономическая оценка земель, дифференциальный доход, себестоимость производства, цена реализации, уровень рентабельности.

Стаття надійшла 19.05.2017

УДК 330:631.1

**УДОСКОНАЛЕННЯ РЕНТНИХ ВІДНОСИН
У ЛІСОГОСПОДАРЬСЬКОМУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ**

В. Касюхнич, аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН України

Постановка проблеми. На сьогодні існуюча система управління земельними ресурсами лісового господарства недостатньо ефективна, не відповідає сучасним вимогам і не сприяє розвитку екологічної системи держави. В основному це відбувається через відсутність своєчасної та комплексної інформації, що є основою управління земельними ресурсами. Сотні тисяч гектарів лісу старіють, гниють на корені, заростають бур'янами, що, крім втрати товарної цінності лісу, означає ще й підвищену загрозу пожеж, поширення хвороб. Водночас наростаючі темпи промислового освоєння природних багатств неминуче прискорюють процеси «збідніння» лісових масивів. Такого роду негативна тенденція зумовлює необхідність переоцінки ролі лісових ресурсів у забезпеченні темпів економічного зростання країни і життєдіяльності громадян [1, с. 48].

Унаслідок зростання збитковості лісового господарства України проблема пошуку фінансових джерел покриття витрат у сфері лісокористування набуває сьогодні особливої актуальності. Умови розвитку сучасної ринкової економіки визначаються ефективністю створення рентних відносин як у ринковому ціноутворенні на земельні та лісові ресурси, розподілі чистого доходу, формах галузевого капіталу, грошового обігу, так і в закономірності розвитку національної і світової економіки в цілому. Одне з важливих питань рентної політики в лісогосподарському землекористуванні – це урівноваження економічних інтересів між усіма суб'єктами господарювання. Сучасне складне економічне становище нашої держави потребує пошуку нових ефективних шляхів активізації соціально-економічного розвитку. Тому важливого значення набуває максимальне використання рентних відносин у лісогосподарському землекористуванні як національного надбання на благо всього суспільства. Вирішення зазначеної проблеми неможливе без удосконалення державного регулювання лісогосподарського